

UDC (УДК) 159.922.86-056.49-057.56

Заверуха Ольга Ярославівна,
викладач кафедри практичної психології та педагогіки
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
(Львів, Україна)
e-mail: olichka.zaverukha@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-2701-2215

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕТЕРМІНАНТ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ БАТЬКІВ-МІГРАНТІВ

Анотація. Наведено результати експериментального дослідження соціально-психологічних особливостей формування адикції у поведінці підлітків із сімей трудових мігрантів. Обґрунтовано інструментарій дослідження, подано коротку характеристику методик. Здійснено перевірку на придатність до застосування стандартизованих методик, що призначені у дослідженні для отримання емпіричних даних за незалежними та додатковими змінними, встановлено їх дієвість і можливість використання з урахуванням вибірки дослідження.

Ключові поняття: експериментальне дослідження, методики, адиктивна поведінка, підлітки, батьки-трудова мігранти.

Zaverukha Olha,
Lecturer of the Department
of Practical Psychology and Pedagogy,
Lviv State University of Life Safety
(Lviv, Ukraine)
e-mail: olichka.zaverukha@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-2701-2215

PSYCHOLOGICAL ANALYSIS OF THE EXPERIMENTAL RESEARCH DETERMINANT OF ADDICTIVE BEHAVIOR OF TEENS OF MIGRANT PARENTS

Abstract. The results of an experimental study of social and psychological features of the formation of addiction in the behavior of adolescents from families of migrant workers are revealed in the article. The research tools are substantiated, a brief description of the techniques is given. The suitability for standardized methods used in the study to obtain empirical data on independent and additional variables was tested, and their effectiveness and ability to be used in the light of the study sample. The empirical results of the experimental study are revealed.

The socio-psychological typology of adolescents with addictive behavior from migrant families has been identified: predominant orientation towards enjoyment of the environment (dependence on friends, reference group and entertainment); focus on loneliness (virtual environment, leisure and dromomania). Adolescents whose parents are not migrant workers are found to have one dominant type of addiction and several situational ones. In particular, a type of behavior such as «pet» – dependence, determined by problematic relationships between adolescents and parents and difficulties in the school environment, was dominant. Another type of addiction can be considered as an urgent one, which is driven by «dependence on good grades» and sports hobbies. These types of behavior correlate with the mechanisms of psychological protection, problems of relationship in the family environment, character accentuations, negative attitudes in general, or particular aspects of the school environment.

Key concepts: experimental study, adolescents, labor migrants, families of labor migrants, addictions, addictive behavior.

Вступ

На соціально-економічні та суспільно-політичні відносини в країні трудова міграція як соціальне явище має безпосередній вплив. Одним із негативних соціальних наслідків неконтрольованої трудової міграції в Україні є наразі нерозв'язана проблема – бездоглядні діти. На тлі значної економічної кризи та зміни ціннісних орієнтацій за останні десять років кількість таких дітей дедалі збільшується. Тоді, як батьки виїжджають закордон, діти залишаються під опікою близьких або далеких родичів, чи навіть сусідів, а їх основним вихователем більшою мірою стає вулиця. На відстані тисяч кілометрів батьки не можуть належно контролювати своїх дітей, а рівень свідомості підлітків не завжди відповідний.

Як результат – вони не відвідують школу, засиджуються у комп'ютерних клубах, починають палити чи, ще гірше, – вживати наркотики, алкоголь, потрапляють під вплив різних субкультур і вуличних угруповань тощо. Понад двадцять років ця тема є актуальною, а тому даме психологи мають бути ініціаторами психолого-педагогічної роботи з дітьми трудових мігрантів у освітньому середовищі.

Актуальність виконання цього завдання підтверджується положеннями, відображеними у нормативно-правових документах: Конвенції ООН про права дитини, Конституції України, законах України: «Про охорону дитинства», «Про освіту», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про зайнятість населення», «Про основні засади державної міграційної політики України», «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», Наказі МОН України «Про проведення соціально-педагогічної та психологічної роботи з дітьми трудових мігрантів» тощо [1].

Наукові дослідження проблем сімейного виховання провадили М. Галагузова, М. Докторович, Л. Жалдак, В. Костів, Г. Лактіонова, О. Лещенко, Г. Радчук, І. Трубавіна та ін. Профілактичну роботу стосовно подолання феномена соціального сирітства розкрито у працях Л. Волинець, В. Дейни, О. Коваленко, Ю. Корчагіної, Л. Лохвицької, І. Пеші та ін. Про тимчасову відсутність батьків та її вплив на формування особистості дитини йшлося у працях Н. Абдюкової, Г. Байзегінової, Г. Барабашук, А. Борисюк, Л. Боярин, М. Бриль, Н. Гордієнко, О. Двіжони, М. Докторович, В. Зацепіна, Г. Каголик, Н. Куб'як, Я. Раєвської, І. Трубавіної, В. Торохтій, І. Юрченко та ін. Безпосередньо проблеми психології сім'ї, її емоційних зв'язків, рольових стосунків займалися Т. Андреева, Л. Бучинська, О. Караба нова. Проте в науковій літературі недостатньо

розкритими є експериментальні дослідження адиктивної поведінки підлітків батьків-трудо вих мігрантів, емпіричне вивчення факторів, що призводять до її формування.

Метою статті є розкриття сутності експериментального дослідження соціально-психологічних особливостей формування адикції у поведінці підлітків із сімей трудових мігрантів та наведення його результатів.

1. Вибірка та методологія дослідження

Пілотне дослідження з перевірки придатності й особливостей виконання досліджуваними запропонованої методики проведене у двох ЗОШ м. Львова, в якому взяло участь 47 учнів сьомого та дев'ятого класів. Із них: 24 учні сьомого класу та 23 – дев'ятого; за статтю: 22 хлопців і 25 дівчат.

Пошук методів вимірювання адиктивної поведінки свідчить, що, незважаючи на найбільше поширення цього типу девіантної поведінки, наявні методики обмежені дослідженням схильності до окремих її типів. Тобто визнається наявність значно більшої кількості типів адиктивної поведінки порівняно з тими, інструментарій вимірювання яких є в наявності, а саме щодо наркоманії, алкоголізму, токсикоманії, схильності до залежності загалом [2; 8 р.], інтернет-залежності без диференціації цього типу на ігри на ПК, онлайн-ігри, соціальні мережі тощо [3]. Тому необхідно спробувати розробити дослідний інструментарій щодо адикції у підлітків із максимальним урахуванням результатів останніх наукових досліджень за вказаним феноменом.

Для цього прийнято рішення про застосування ідіографічного методу, засновником якого є Г. Олпорт [4] із подальшим застосуванням контент-аналізу за рекомендаціями Л. Авер'янова. Передбачається, що підліткам пропонується виконати таке завдання: написати твір на тему: «Мій ідеальний день з точністю до 5 хвилин» із указанням того, що буде, якщо дещо не вдасться реалізувати. Виконані досліджуваними завдання надалі обробляються контент-аналізом, який дасть змогу визначити через інтервальну шкалу наявні домінуючі адикції з орієнтацією на весь включений до списку їх перелік. Також припускаємо, що такий метод дасть змогу знайти інші типи можливих адикцій серед підлітків. Окрім того, такий підхід є економічним, оскільки не потрібно до всієї кількості можливих адикцій підбирати окремі методики.

Для контролю за достовірністю отриманих даних стосовно адикцій заплановано використання опитування, до якого залучаються класні керівники та 2 вчителі класу підлітків, що мають у числовій формі висловити думку за

результатами їх досвіду (спостереження) щодо наявних у поведінці підлітків адикцій.

Незалежними змінними, відповідно до обраної мети дослідження, є соціально-психологічні аспекти, якими в цьому дослідженні доцільно вважати сформоване ставлення підлітка до сім'ї, школи як явища, яка не лише має навчати, а й надпотужно впливає на його особистість і стосунки з ровесниками.

Стосовно методик отримання емпіричних даних за виокремленими незалежними змінними вважаємо за доцільне застосувати такі:

1. Для дослідження ставлення до ровесників застосовано методику «Сприйняття індивідом групи» (С. Комінко, Г. Кучер), яка не є надмірно великою, оскільки має лише 14 питань, але дає інформацію про такі 3 типи сприйняття, як «індивідуалістичний», «прагматичний», «колективістський».

2. Для визначення соціально-психологічних аспектів ставлення до школи застосовано «Методику діагностики рівня шкільної тривожності Філліпса» [5], що вивчає рівень і характер тривожності, які пов'язані зі школою, у дітей молодшого та середнього шкільного віку.

3. Стосовно сім'ї використано методику «Дитячо-батьківських стосунків підлітків» (ДБСП), яка дає найбільш повну та диференційовану картину стосунків дітей із батьками.

Додатковими змінними дослідження виділяємо певні особистісні явища, що в результаті аналізу теоретичних досліджень виявлені як найбільш впливові стосовно формування адикцій у підлітковому віці. Ними є:

1. Механізми психологічного захисту, оскільки абсолютна більшість наукових джерел тлумачить адиктивну поведінку як спосіб пошуку захисту, врівноваження психічних процесів, зниження психічної напруги. Для отримання емпіричних даних за цією змінною прийнято рішення про використання опитувальника Плутчика – Келлермана – Конте (Life Style Index).

2. Акцентуації характеру, для вивчення яких планується застосувати «Тест для діагностики акцентуацій характеру у підлітків», розроблений С. І. Подмазіним [6].

3. Основні сформовані життєві показники, які можна дослідити через застосування тесту «Смисложиттєвих орієнтацій» (СЖО), що є адаптованою версією тесту «Ціль у житті» (Purpose-in-Life Test, PIL).

2. Психологічний аналіз дослідження

Першочергово нами проведено дослідження за обраними стандартизованими методиками та розробленою методикою «МІД», далі ми сформуваємо список по класах за анкетною стосовно експертного оцінювання.

Так, встановлено, що певна частина дітей у першому класі відмовлялися виконувати методику, аргументуючи це небажанням щось робити або відсутністю хоча б якихось планів чи мрій про щось ідеальне. Спроба видозмінити процедуру застосування методики в наступних класах із включенням вступної частини дала свої результати. Так, учнів, що відкрито відмовлялися виконувати завдання за методикою, не виявилось. Сутність запровадженої вступної частини полягала в тому, щоб за допомогою цікавих нескладних психологічних ігор схилити до себе учнів, зняти бар'єри та зацікавити їх, захопити дійством, що відбувається. Так, ми використали вправи на релаксацію, усвідомлення себе в своєму тілі посприяли включенню учнів у подальшу роботу.

Подальший аналіз отриманих результатів пілотного експерименту засвідчив те, що вдалося визначити на різних рівнях такі різновиди поведінки, що залежно від запланованого за часом показника можуть бути класифіковані як адиктивні. Середнє значення та стандартне відхилення за дослідженими варіантами найбільш бажаної поведінки у підлітків наведено у таблиці 1.

Аналіз показників із таблиці та критеріїв, за якими сформовано таблицю, вказує на те, що зазначені явища різною мірою можуть бути у поведінці як явища адикції. Всього зафіксовано та класифіковано як окремі форми поведінки 24 типові варіанти, що виокремлені та включені до аналізу як такі, що заплановані підлітками як важливі для них події. Події багато в чому схожі, але парний кореляційний аналіз встановив, що з-поміж усіх зв'язків заслуговує на увагу лише один, а саме зв'язок між «улюбленою справою» та «трудоголізмом» із коефіцієнтом 0,754 при $p \leq 0,001$. Тому наразі доцільно їх залишити у такому варіанті та не проводити поєднання зі схожими через те, що такий варіант є більш придатним для подальших математичних обчислень і конкретизації отриманих результатів. Об'єднання схожих поведінкових патернів доцільне лише після реалізації вказаного.

Далі наводимо результати проведеного експертного опитування, що є другою частиною методики визначення типу та рівня адиктивної поведінки у підлітків. Експертами були класні керівники, що взяли участь, а також по 2 вчителі-предметники, які дали згоду на участь та відповідали сформованим критеріям відбору експертів. Усього до експертної оцінки на пілотному етапі проведення дослідження залучено 12 вчителів. Результати стосовно таких показників за центральними позиціями, як середнє значення та стандартне відхилення наведено у таблиці 2.

Таблиця 1

Результати застосування методики «Мій ідеальний день»

Стать		Адикція загальна	Інтернет	Прогулянки з друзями	ПК ігри	Справа улюблена	Трудоголізм	ТБ (фільми, серіали, мультфільми)	Референтна група	Розваги	Буллімія	Стосунки інтимні	Співзалежність
чоловіча	Середнє значення (далі Серед.)	7,93	0,19	2,23	0,68	0,21	0,00	0,31	1,31	0,38	0,46	0,21	0,04
	Стандартне відхилення (далі Відх.)	4,35	0,82	2,87	1,77	1,45	0,00	0,81	2,94	1,44	1,27	1,45	0,29
жіноча	Серед.	8,0	0,16	1,36	0,04	0,32	0,16	1,1	1,3	1,22	0,24	0,08	0,00
	Відх.	4,25	1,17	1,96	0,195	1,63	0,81	2,24	2,15	2,92	0,77	0,56	0,00
Підсумок	Серед.	7,91	0,17	1,78	0,35	0,26	0,08	0,76	1,33	0,81	0,35	0,13	0,02
	Відх.	4,27	0,98	2,47	1,27	1,54	0,58	1,76	2,53	2,35	1,09	1,08	0,20
Стать		Смартфон	Шопоголізм	Відео з ютуб	Відпочинок	Селфі	«Реб»- (домашні тварини)	Соцмережі	Ургентна	Дромоманія	Сономанія	Гарні оцінки	Фанатизм (спортгра)
чоловіча	Серед.	0,50	0,12	0,2	0,23	0,00	0,00	0,04	0,00	0,15	0,23	0,0	0,36
	Відх.	1,39	0,89	0,81	0,96	0,00	0,00	0,29	0,00	1,03	1,65	0,00	1,81
жіноча	Серед.	0,18	0,12	0,1	0,08	0,10	0,18	0,14	0,22	0,22	0,21	0,06	0,00
	Відх.	0,62	0,44	0,58	0,44	0,5	0,66	0,53	1,09	0,88	1,47	0,42	0,00
Підсумок	Серед.	0,33	0,17	0,19	0,15	0,05	0,09	0,09	0,11	0,18	0,28	0,033	0,17
	Відх.	1,09	0,68	0,67	0,74	0,36	0,48	0,43	0,78	0,95	1,59	0,36	1,26

Таблиця 2

Результати експертного опитування щодо дослідження типу та рівня адиктивної поведінки серед підлітків

Критерії оцінювання	Серед.	Відх.
Алкоголізм	1,23	0,11
Наркоманія	1,11	0,07
Токсикоманія	1,05	0,0
Гемблінг	1,63	0,72
Залежність від закоханості	2,82	1,91
Гіперсексуальність	3,67	1,96
Співзалежність	3,23	0,84
Ургентна адикція	1,82	0,55
Адикція від референтної групи	4,29	1,17
Дромоманія	2,04	0,65
Буллімія	3,25	0,78
Анорексія	2,23	0,38
Фанатизм	1,42	0,49

Завершення таблиці 2

Комп'ютерні ігри	4,48	0,85
Інтернет-ігри	4,42	0,47
Хакерство	1,17	0,52
Інтернет-залежність	3,6	0,23
Використання соціальних мереж	3,9	1,24
Залежність від телесеріалів і мультфільмів	2,67	0,95
Трудоголізм	1,26	0,58
Шопоголізм	3,38	1,67
Середній показник адиктивності	2,603	0,768

Так, вчителі вважають, що в учнів найбільшою мірою є такі види адикції, що пов'язані з гаджетами і віртуальним середовищем. Водночас бали експертів є майже максимальними стосовно 47 учнів, яких вони оцінювали. Хімічна залежність перебуває в уявленнях експертів на дуже низькому рівні. Це підтверджує отриманий результат за попередньою пілотною методикою. Також великий бал отримала залежність від референтної групи, що є фактично домінуючим явищем за методикою «МІД».

Проведення парного кореляційного аналізу з-поміж шкал, що утворені внаслідок експертного опитування, встановило суттєві кореляції (від 0,45 до 0,75) за такими блоками:

– комп'ютерні ігри, інтернет-ігри, інтернет-залежність;

– залежність від закоханості, шопоголізм, адикція від референтної групи, співзалежність, анорексія та булімія;

– фанатизм, хакерство, залежність від телесеріалів та мультфільмів, дромоманія.

Проведення парної кореляції між МІД та результатами ЕО встановили наявність зв'язків прямого характеру між такими парами, що відображено у таблиці 3, в якій строки та стовпчики, що не містять значимих показників, видалені. Зверху вказані шкали за методикою «МІД», зліва – шкали за виділеними критеріями оцінки ЕО.

Таблиця 3

Витяг з кореляційної матриці за методикою «МІД» та результатами ЕО щодо адиктивної поведінки підлітків

	Адикція загальна	Інтернет	Гуляння з друзями	ПК ігри	Справа улюблена	Трудоголізм	ТБ	Референтна група	Розваги	Буллімія
Залежність від закоханості	,248*	-,22*	-,25*	,049	,10	,03	,135	-,257	,28	,160
Співзалежність	,352*	,288*	,53**	-,237	,120	-,201	-,109	,64**	-,257	-,387*
Ургентна адикція	-,166	,112	,134	-,012	,135	,46**	,200	,153	-,294	-,201
Адикція від референтної групи	,358*	,246	,41**	,22	,200	,035	,074	,49**	,196	,176
Дромоманія	,35**	,33*	,63**	,11	,160	-,257	-,201	,32	,762**	1,000
Буллімія	,39**	,448**	,41**	,30	-,052	,074	,281	,378*	,128	,254
Фанатизм	-,034	,058	,120	,032	,288*	-,166	,179	-,106	,017	-,256
Комп'ютерні ігри	,70**	,722**	,76**	,72**	-,237	,134	,331	,686**	-,091	,112
Інтернет-ігри	,73**	,69**	,814**	,297*	-,109	,112	,116	,34**	-,091	-,063
Інтернет-залежність	,681**	-,138	,454	,686**	,003	,499	,051	,005	-,052	,074
Використання соц. мереж	,96**	,735**	,780**	,179	-,106	,017	-,256	,006	,000	,288*
Залежність від телесеріалів та мультфільмів	,281	,678**	,128	,254	,200	,006	,143	,269*	,195	,010
Трудоголізм	,249*	,29*	,266*	,295*	,74**	,281	,278*	,128	,254	1,000
Шопоголізм	-,19	,117	,014	,042	,162	,128	,017	-,193	-,091	,128

Завершення таблиці 3

	Стосунки інтимні	Смартфон	Шопоголізм	Відео з ютуб	Відпочинок	Соцмережі	Ургентна	Дромоманія	Сономанія	Фанатизм (спортгра)
Залежність від закоханості	,49**	,196	,176	,092	,473*	,378*	,088	-,166	,112	,134
Співзалежність	,260*	,200	,153	-,294	-,201	,281	,179	-,228	,331	,328
Ургентна адикція	-,166	,112	,134	-,012	,135	,260*	,84**	,153	-,294	,112
Адикція від референтної групи	,037	,135	-,257	,328	,160	-,052	,288*	,032	-,237	,120
Дромоманія	,172*	-,104	-,149*	1,000	,459**	-,077	-,012	,134	,482**	,460
Булімія	,063	,112	,382**	,260	,33*	,448**	,058	,370*	,448**	,058
Фанатизм	,370*	,22*	,17	,00	,069	,483**	,873**	,72**	,17	,717**
Комп'ютерні ігри	,120	,411*	,376*	,517**	,450**	,814**	,155	,273**	,972**	-,002
Інтернет-ігри	,172*	,48**	,004	,66**	-,72**	-,460	-,63**	-,39**	-,034	,134
Інтернет-залежність	-,299	-,70**	-,77**	-,40**	-,72**	,64**	-,84**	-,272*	,94**	-,95**
Використання соціальних мереж	,58*	,70**	,22*	,77**	,470*	,669**	,23*	,73**	,72**	,30*
Залежність від телесеріалів і мультфільмів	,134	,782**	,460	,633**	,401**	,120	,211*	,36*	,317**	,120
Трудоголізм	,14	,055	,37*	,192	,17	,045	,639**	,058	,370*	,71**
Шопоголізм	,33*	,38**	,534*	-,299	-,70**	,717**	-,60*	-,72**	-,60**	-,84**

Примітка: * – при $p \leq 0,05$, ** – при $p \leq 0,01$.

Отже, як бачимо з витягу із кореляційної матриці, є значна кількість кореляцій і прямих, і обернених, що характеризують за коефіцієнтами посередні та потужні зв'язки між шкалами, що виокремлені за результатами методики «МІД» та за анкетною експертною опитування стосовно адикції у підлітків. Отже, це засвідчує можливість комплексного застосування вказаних методики та методу в отриманні емпіричних даних щодо основних типів адиктивної поведінки з визначенням кількісних

показників. Загалом такий варіант дослідження забезпечує задовільну валідність емпіричних даних за залежними змінними цього експериментального дослідження.

Насамкінець у пілотному експерименті потрібно визначити придатність інших стандартизованих методик, що планується використовувати в основному експерименті. Для цього пораховано асиметрію як показник нормального розподілу даних, що є основною ознакою придатності методики до застосування (табл. 4).

Таблиця 4

Показник асиметрії для методик СІГ, СЖО, Філліпса, LSI та акцентуації характеру підлітків

Методика	СІГ			СЖО					Методика Філліпса							
	Індивідуальний	Прагматичний	Колективіський	Мета	Процес	Результат	ЛокусЯ	Локусжінтя	Тривожність	Соцстрес	Фрустрація	Стрсамовир	Стрперзнаць	Стрнеочікувань	Сопіфізстрес	Стрдовчителя
Асиметрія	,38	,48	,21	-,16	-,26	-,36	-,08	-,07	,29	,13	,31	-,1	-,1	,02	,378	,181
Методика	LSI								Акцентуації характеру							
Шкала	Витіснення	Регресія	Заміщення	Заперечення	Проекція	Компенсація	Гіперкомпенсація	Раціоналізація	Гіпертимний	Циклоїдний	Лабільний	Астеноневротичний	Сенситивний	Тривпедантичний	Інтровертований	Збудливий
Асиметрія	,23	,06	,14	-,17	-,51	-,06	-,17	-,01	-,1	-,1	-,2	-,2	-,1	,02	-,2	-,2

Відповідно до теоретичних положень, які описують особливості застосування математичних методів у психології [7], асиметрія повинна наближатися до 0, що свідчить про достатньо рівномірний розподіл даних, а це, своєю чергою, вказує на придатність методики до застосування. Так, з таблиці очевидно, що відхилення в одну чи другу сторону від позиції 0 перебуває в межах 0,5 бала. З урахуванням дискретності, що закладена в шкалах, такий показник асиметрії свідчить про доволі добрі результати стосовно нормальності розподілу. Щодо методики ДБСП, можна вказати, що результати за асиметрією із урахуванням закладеної дискретності у шкалах є кращими порівняно з висвітленими у таблиці.

Висновки

Отже, пілотний етап експериментального дослідження має такі головні результати:

1. Розроблено, обґрунтовано й апробовано методику на визначення типу адиктивної поведінки та вимірювання її рівня у підлітків, що має задовільну валідність, яка забезпечується за допомогою поєднання декількох методів і підходів до проведення емпіричних досліджень. Так, застосування феноменологічного підходу, що поєднав ідіографічний метод

із експертними оцінками, дало змогу поєднати внутрішній світ особистості з думкою компетентного оточення. Крім того, розроблена методика відповідає вимогам економності й повноти дослідження стосовно більшості типів девіантної поведінки серед підлітків. Це вдалося реалізувати шляхом перевірки особливостей застосування запропонованої методики на практиці, що й дало можливість її суттєво вдосконалити.

2. Перевірка на придатність до застосування стандартизованих методик, що призначені у дослідженні для отримання емпіричних даних за незалежними та додатковими змінними, встановила їх дієвість і можливість використання з врахуванням вибірки дослідження.

3. Проведена процедура стала підґрунтям для достатньої впевненості у готовності до проведення повномасштабного експерименту в межах достатньої за кількістю та відповідністю до генеральної сукупності вибірки. Тому в подальшому дослідженні головна увага буде зосереджена саме на основних соціально-психологічних аспектах формування адикції у поведінці підлітків із сімей трудових мігрантів, що стане умовою подальших, сподіваємося, успішних експериментальних дій.

Список використаних джерел

1. Гевчук Н. С. Виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. психол. наук. Київ : Б. в., 2012. 20 с.
2. Менделевич В. Д. Психология девиантного поведения: учеб. пособие. СПб. : Речь, 2005. 445 с.
3. Атаманчук Н. М. Интернет-залежність та механізми психологічного захисту підлітків. *Проблеми сучасної психології* : зб. наукових праць. 2015. № 30. С. 51–61.
4. Олпорт Г. Становление личности. Избранные труды. М. : Смысл, 2005. 464 с.
5. Психодіагностика : практикум / уклад. Н. О. Данильченко, А. В. Вертель. 2-ге вид., випр. та допов. Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2012. 144 с.
6. Гурлева Т. Відповідальність підлітка. К. : Главник, 2008. С. 128. (Серія «Бібліотечка соціального працівника»).
7. Ермолаев О. Ю. Математическая статистика для психологов : учебник. 2-ге изд. испр. М. : Московский психолого-социальный институт Флинта, 2003. 336 с. (Библиотека психолога).
8. Шнейдер Л. Б. Девиантное поведение детей и подростков. М. : Академический проект; Трикста, 2005. 336 с. (Психологические технологии).

References

1. Hevchuk, N. S. (2012). Vychovannia ditei trudovykh mihrantiv v umovakh sotsialno-osvitnoho seredovishcha: avtoref. dys. ... kand. psykhol. nauk [Raising children of migrant workers in a socio-educational environment: the dissertation author's abstract for the candidate's degree in psychological sciences]. Kyiv : B. v. [in Ukr.].
2. Mendelevych, V. D. (2005). Psykholohyia devyantnoho povedenya [Psychology of deviant behavior]. SPb.: Rech [in Russ.].
3. Atamanchuk, N. M. (2015). Internet-zalezhnist ta mekhanizmy psykholohichnoho zakhystu pidlitkiv [Internet addiction and mechanisms of adolescent psychological protection]. Problemy suchasnoi psykholohii: zbirnyk naukovykh prats (Problems of modern psychology: collection of research papers), 30, 51–61 [in Ukr.].
4. Olport, H. (2005). Stanovlenye lychnosti. Yzbrannyye trudy [Becoming a Personality. Selected Works]. M.: Smysl [in Russ.].
5. Danylchenko, N. O., & Vertel, A. V. (uklad) (2012). Psykhodiahnostyka [Psychodiagnosis]. Sumy: Vyd-vo SumDPU im. A. S. Makarenka [in Ukr.].

6. Hurlieva, T. (2008). Vidpovidalnist pidlitka [The responsibility of the teenager]. K.: Hlavnyk [in Ukr.].
7. Ermolaev, O. Yu. (2003). Matematycheskaia statystyka dlia psykholohov [Mathematical statistics for psychologists]. M., Moskovskiy psykholoho-sotsyalnyi unistyut Flynta [in Ukr.].
8. Shneider, L. B. (2005). Devyantnoe povedenye detei y podrostkov [Deviant behavior of children and adolescents]. M.: Akademicheskyyi proekt; Tryksta [in Russ.].

*Стаття: надійшла до редакції 11.03.2020
прийнята до друку 04.06.2020*

*The article: is received 11.03.2020
is accepted 04.06.2020*